

An Analysis of the Monotheistic Perspective on Diseases Based on the Fifteenth Supplication of Sahifa Sajjadiya (Psalms of Islam)*

Seyyed Ahmad Mousavi Barde¹ and Mohammad Mehdi Behjat² and Masoumeh Heydaryan Manesh³

Abstract

During times of severe illnesses and when all hope seems lost, humans naturally incline towards seeking assistance from God and fervently pray to Him. One of the sudden and escalating consequences that has threatened our world, endangering people's health and depriving them of mental security, is the COVID-19 crisis. The fifteenth supplication of Sahifa Sajjadiya is one of the most significant prayers with great potential to bring about mental well-being. Since analyzing this supplication can potentially change people's ideologies regarding diseases, this article employs an analytical-descriptive method to elucidate the monotheistic perspective of this prayer towards diseases. The findings of this research indicate that Imam Sajjad seeks to emphasize two key points: the servant's neediness and God's independence. His aim in promoting a monotheistic perspective on diseases is to raise awareness and correct the misconceptions humans have about illnesses. The positive outcomes include human satisfaction with divine actions, attaining tranquility and hope during the period of illness, increasing the threshold of tolerance, rectifying the human relationship with God, and fostering trust in Him. The lack of these elements, especially during the COVID-19 crisis, has placed humans in a state of desperation.

Keywords: Monotheistic Perspective, Sahifa Sajjadiya (Psalms of Islam), Supplication, Disease.

---

*. **Date of receiving:** 20/01/1401 (April 9, 2022), **Date of approval:** Accepted Date: 05/07/1401 (September 27, 2022).

1. Assistant Professor, Fakhr Razi Educational Institute, Iran; (musavi6290@gmail.com).

2. PhD Candidate, Imam Ali Quranic Center of Excellence, Qom, Iran, Corresponding Author; (bahjat1360@gmail.com).

3. Master, Hawza Ilmiyya Al-Zahra (S.A.) Seminary, Qom, Iran; (hedaryan59@gmail.com).

تحلیل نگرش توحیدی به بیماری‌ها بر اساس دعای پانزدهم صحیفه سجادیه*

سید احمد موسوی باردئی^۱ و محمدمهدی بهجت^۲ و معصومه حیدریان منش^۳

چکیده

انسان‌ها در هنگام شدت گرفتن بیماری‌ها و قطع امید از اسباب عادی، به طور فطری به استمداد از خدا متمایل گردیده و متضرعانه او را می‌خوانند. یکی از پیشامدهایی که به صورت ناگهانی و فزاینده، جهان پیرامون ما را مورد تهدید قرار داده و با به خطر انداختن سلامتی افراد، امنیت روانی آنان را سلب نموده، بحران کرونا است. دعای پانزدهم صحیفه سجادیه از مهم‌ترین ادعیه موجود با پتانسیلی عظیم برای ایجاد سلامت روانی است. از آنجا که تحلیل آن می‌تواند؛ ایدئولوژی انسان‌ها را در نگرش به بیماری‌ها تغییر دهد؛ مقاله حاضر با روش تحلیلی- توصیفی به تبیین نگرش توحیدی این دعا به بیماری‌ها خواهد پرداخت. یافته‌های این تحقیق حاکی از آن است که امام سجاد علیه السلام به دنبال بیان دو نکته کلیدی است؛ نیاز بنده و بی‌نیازی خدا. ایشان برای ایجاد نگرش توحیدی به بیماری در پی آگاهی‌بخشی و تصحیح خطاهای شناختی انسان به بیماری است. رضایت انسان از فعل الهی، داشتن آرامش و امید در مدت بیماری و بالا رفتن آستانه تحمل و اصلاح رابطه انسان با خدا و اعتماد به او از پیامدهای مثبت آن است. این همان چیزی است که فقدان آن به خصوص در بحران کرونا، انسان‌ها را مضطر کرده است.

واژگان کلیدی: نگرش توحیدی، صحیفه سجادیه، دعا و بیماری.

* تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۱/۲۰ و تاریخ تأیید: ۱۴۰۱/۰۷/۰۵.

۱. استادیار موسسه آموزشی فخررازی، ایران؛ (musavi6290@gmail.com).

۲. دانشجوی دکتری مرکز تخصصی قرآن امام علی ع، قم، ایران، (نویسنده مسئول)؛ (bahjat1360@gmail.com).

۳. کارشناسی ارشد، حوزه علمیه جامعه الزهراء س، قم، ایران، (hedaryan59@gmail.com).

مقدمه

از منظر مقام معظم رهبری زندگی باید بر محور توحید و نگرش توحیدی بنا گردد، در غیر این صورت احساس به ظاهر معنوی که به انسان عارض می‌شود، حالتی است که به تعالی معنوی انسان هیچ کمکی نمی‌کند. (خامنه‌ای، ۱۳۸۱/۰۳/۱۴). چنین نگرشی اگر زیربنای حرکت معنوی انسان قرار گیرد، ضامن تداوم فضایل اخلاقی در افراد گردیده و به تداوم معارف انبیا منتهی خواهد شد (خامنه‌ای، ۷۴/۱۰/۵). توحید محوری در دل انسان‌ها «بینش امید» را متولد می‌کند و نشاط‌آور، تلاش‌آفرین و حرکت بخش است (خامنه‌ای، ۷۴/۱۰/۱۷) و در عرصه عمل با عنصر «توکل» تکمیل شده و سپردن نتیجه کارها به ذات مقدس الهی و دوری از نتیجه‌گرایی از لوازم آن است (خامنه‌ای، ۸۵/۶/۹). بنابراین، زندگی توحیدی بر گرفته از نگرش توحیدی است و نگرش توحیدی، باور داشتن حضور خدا در همه حوادث و صحنه‌های تلخ و شیرین زندگی است.

کتاب شریف صحیفه سجادیه با پتانسل زیاد به‌عنوان عامل مهمی در اصلاح سبک زندگی با نگاه خدامحوری و خداباوری است. با توجه به شیوع بیماری کرونا و بحران پیش آمده، نیاز جامعه امروز نشان از ضرورت اصلاح نگاه به پیشامدهای زندگی و ایجاد امید و آرامش در تک تک افراد جامعه دارد. تحلیل بینش توحیدی امام سجاد (علیه السلام) در دعای پانزدهم صحیفه سجادیه با موضوع بیماری در احیای امیدبخشی در اجتماع، یاری بخش مردم خواهد بود. با جستجویی که صورت گرفته است کتاب، پایان‌نامه یا مقالات مستقلی در این زمینه وجود ندارد؛ اما در ضمن کتاب «نسخه شفابخش دعای پانزدهم صحیفه سجادیه» نوشته «سید حسین فتاحی معصوم» که به شرح و تفسیر دعای پانزدهم پرداخته اشاراتی جزئی به این مساله دارد. از این رو، نوشتار پیش‌رو درصدد است از طریق مقوله‌بندی محورهای دعا به تبیین راهکارهای ایجاد نگرش توحیدی در این دعا پردازد؛ بنابراین، پس از مفهوم‌شناسی، به راهکارهای ایجاد این بینش از طریق تصحیح خطاهای شناختی و آگاهی بخشی، تبیین فوائد دنیایی و اخروی بیماری می‌پردازد.

الف. مفهوم‌شناسی

در راستای تبیین مفاهیم به تبیین معنای اصطلاح «نگرش توحیدی» و «کرونا» می‌پردازیم.

۱. نگرش توحیدی

از آنجا که «نگرش توحیدی»، واژه‌ای مرکب هست به مفهوم‌شناسی دو واژه «نگرش» و «توحید»

می‌پردازیم.

۱-۱. نگرش

واژه نگرش در زبان فارسی به معانی دیدگاه، ملاحظه، رعایت نظر، نگاه، دیدن (عمید، ذیل واژه نگرش، ۱۳۸۳)، بینش، مشاهده، عمل نگرستن، اسم از نگرستن (دهخدا، ذیل واژه نگرش، ۱۳۷۵؛ معین، ذیل واژه نگرش، ۱۳۷۶) آمده است، اگرچه اصطلاح نگرش به صورت‌های مختلف تعریف شده؛ اما آنچه در این پژوهش به آن پرداخته می‌شود، گوردون آلپورت (۱۹۳۵م) نگرش را چنین تعریف کرده است: «نگرش، یک حالت آمادگی ذهنی و عصبی است که از طریق تجربه سازمان می‌یابد و بر واکنش فرد نسبت به تمامی موضوع‌ها و موقعیت‌های وابسته به نگرش تأثیر مستقیم و پویا بر جای می‌گذارد (شریفی، ۱۳۸۱: ۴۱۳).

۲-۱. توحید

توحید از ماده وحد از سه حرف واو و حاء و دال، یک ریشه دارد که دلالت بر انفراد دارد (ابن فارس، ۱۴۰۴: ۹۰/۶)؛ به معنای ایمان به خدای یکتا است که شریکی ندارد (فراهیدی، ۱۴۰۹: ۲۸۰/۳؛ ابن منظور، ۱۴۱۴: ۴۵۰/۳). کلمه توحید، کلمه اخلاص هم نامیده شده است. علت نامگذاری کلمه توحید به اخلاص این است که آنچه در کلمه توحید است را شخص از روی اعتقاد و اقرار تمسک کند. همچنین گفته شده کسی که کلمه اخلاص را با تعظیم قرائت کند، مخلص است (طریحی، ۱۳۷۵: ۱۵۸/۳).

کلمه توحید در لغت عرب به معنای قراردادن چیزی به صورت واحد است. در اصطلاح علمای کلام، اعتقاد به وحدانیت خدای متعال است. در اصطلاح صوفیه، شناخت وحدانیت خداوند که از ازل تا ابد برای او ثابت است، بدین صورت که سالک در شهودش غیر واحد جلّ جلاله را حاضر نبیند (تهانوی، ۵۲۸/۱). خواجه نصیرالدین طوسی می‌گوید: توحید آن است که مکلف به هستی خدا، و صفات ثبوتیه و سلبيه وی اعتقاد داشته باشد (خواجه نصیرالدین طوسی، ۱۳۷۴: ۵۴۵). میرشریف جرجانی می‌گوید: توحید سه رکن دارد؛ شناخت خداوند به ربوبیت و اقرار به وحدانیت او و به طور کلی نفی شریک و مثل از او (میرسید شریف، ۱۴۱۲: ۳۱). مکارم شیرازی می‌گوید: توحید پایه اصلی دین است و در همه چیز نقش اساسی دارد. خداوند یکی است، دعوت انبیاء به سوی یک چیز بوده است، در روز رستاخیز همه انسان‌ها در یک روز مبعوث می‌شوند، کعبه و قبله همه مسلمانان یک نقطه، و قرآن تمام مسلمانان یکی است. بدین جهت، توحید تنها یک اصل از اصول دین نیست؛ بلکه در تمام اصول و فروع دین جریان دارد (مکارم شیرازی، ۱۳۸۶: ۲۵۲).

۲. کرونا ویروس

کرونا ویروس‌ها، متعلق به ویروس‌های دارای «RNA» هستند که شکلی کروی، شاخه‌های برآمده و تاجی شکل دارند. چنین شکلی در آنها دلیل نامگذاری این ویروس‌ها به کرونا (Coronaviruses) است؛ چراکه ریشه این اسم برگرفته از واژه لاتین «Corona» به معنای تاج است (طاهری، ۱۳۹۹: ۸۹). این ویروس‌ها، شامل ویروس سرماخوردگی معمولی تا عامل بیماری‌های شدیدتری همچون سارس، مرس و غیره می‌شود (صائب‌نیا و کریمی، بررسی تأثیر بیماری کرونا بر کسب و کار، ۸۴). این ویروس‌ها در دهه ۱۹۶۰ کشف شدند و مطالعه بر روی آنها به‌طور مداوم تا اواسط دهه ۱۹۸۰ ادامه داشت. از چهل گونه مختلف خانواده کرونا ویروس، هفت گونه منتقل شده به انسان کشف شده که چهار نوع از این ویروس‌ها بسته به نوع ویروس به‌دستگاه تنفسی، ریه، روده و معده حمله می‌کنند و باعث ایجاد عفونت در سیستم تنفسی انسان می‌شوند که با علائمی چون سرماخوردگی عادی تا تب، سرفه، تنگی نفس و مشکلات حاد تنفسی، اضطراب بالینی همراه است که این اضطراب، سیستم ایمنی بدن را تضعیف کرده و فرد مبتلا را در برابر بیماری آسیب‌پذیر می‌کند (وو و مک کوگان، ۲۰۲۰: دونگ و همکاران، ۲۰۱۷).

ب. مقوله بندی و تحلیل دعای پانزدهم

دعای پانزدهم از ادعیه پر بار امام سجاد علیه السلام که به‌هنگام بیماری یا پیدایش لندوه و غم یا گرفتاری توصیه شده است. (وَ كَانَ مِنْ دُعَائِهِ عليه السلام إِذَا مَرِضَ أَوْ تَزَلَّ بِهِ كَرْبٌ أَوْ يَلِيَةٌ). فرازهای این دعا، پرده از توجه تام توحیدی امام سجاد علیه السلام به بیماری برمی‌دارد؛ زیرا با آن که آن بزرگوار این دعا را به‌هنگام پیش آمدن بیماری‌ها، ناراحتی‌ها و گرفتاری‌ها می‌خوانده است؛ ولی گویی که اصلاً هیچ ناملایمی متوجه آن حضرت نشده است؛ چرا که توجه او به خدا و آثار اخروی - معنوی بیماری و بلا و مصیبت دوخته شده است (ممدوحی کرمانشاهی، ۱۳۸۳: ۴۷/۲).

با توجه به اینکه عنوان دعای پانزدهم درباره بیماری و گرفتاری است، این سوال ممکن است پیش آید، چرا امام سجاد علیه السلام در موقع بیماری و گرفتاری ابتدا به خدا رو می‌آورد و در قالب دعا با خدا گفتگو می‌کند؟ امام سجاد علیه السلام در دعا‌های دیگر صحیفه سجادیه به این مطالب اشاره کرده است که شواهدی ارائه می‌شود، می‌فرماید: خدایا تو خود را به بی‌نیازی از آفریدگانت ستوده‌ای و تو به بی‌نیازی از آنها شایسته‌ای و آنان را به احتیاج و تنگدستی نسبت داده‌ای و ایشان هم احتیاج به تو را سزاوارند؛ (دعای ۱۳، بند ۱۱) اشاره به آیه شریفه: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمْ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ﴾ (فاطر:

۱۵). پس هر که بستن رخنه نیازمندی خود را از درگاه تو بطلبد، و بر طرف کردن احتیاج را از خویش به وسیله تو بخواهد، حاجت خود را در جایگاهش خواسته، و برای رسیدن به مطلب خویشتن از راهش در آمده است و هر که برای حاجت خود به یکی از آفریدگانت رو آورد یا جز تو را سبب بر آمدن آن حاجت قرار دهد به نومی گرائیده، و سزاوار نیافتن احسان از تو گردیده است (دعای ۱۳، بند ۱۲).

همچنین امام سجاده علیه السلام اینگونه به پیشگاه خداوند عرضه می‌دارد: خدایا یقین دارم که درخواست یک نیازمند از نیازمند دیگر نشانه سبک فکری و نقصان عقل او است. زیرا من موارد بسیاری از مردم را دیدم که عزت را از غیر تو طلب کردند و خوار شدند، و دارایی از غیر تو خواستند و فقیر شدند، و رفعت مقام را از غیر تو درخواست کردند و پست گردیدند (دعای ۲۸، بند ۶). به خاطر همین است که امام عزت و رفعت و دارایی را تنها از خداوند متعال درخواست می‌کند و تنها در دست او می‌بیند (فیض الإسلام، ۱۳۷۶: ۱۹۳). با حالت تعجب اینگونه نگرش و رفتار را زیر سوال می‌برد و می‌فرماید: پروردگرم پاک و منزّه است چگونه نیازمندی از نیازمندی درخواست می‌کند؟ و کجا فقیر و نیازمندی (در گرفتاری‌ها) به فقیری (مانند خود) رو می‌آورد؟ (دعای ۱۳، بند ۱۷) بنابراین، نکته مهم در توجه امام در هنگام بیماری به خداوند و دعا کردن به درگاه او، درک فقر و نیازمندی همه بندگان به خداوند و بی‌نیازی خداوند از همگان است. بنابراین، مراجعه به خداوند در هنگام بیماری از نگاه امام سجاده علیه السلام کاری منطقی و مطابق عقلانیت است و از طرفی اهمیت و جایگاه دعا در ایجاد ارتباط بین خداوند و بندگان قابل توجه است.

این دعا مشتمل بر هفت محور است. محور اول: تصحیح خطاهای شناختی انسان نسبت به بیماری با حمد الهی در مواقع بیماری و سلامتی؛ محور دوم: مقایسه حالت سلامتی و بیماری از جهت سزاوری به حمد؛ محور سوم: تبیین فواید سلامتی و وظایف انسان در هنگام سلامتی؛ محور چهارم: بیان فواید مختلف بیماری؛ محور پنجم: بیان راهکارهایی برای طی کردن دوران نقاهت؛ محور ششم: ارائه راهکارهایی برای ضمانت استجاب دعا از طریق شفاعت و تمسک به اسماء الهی است.

۱. تصحیح خطاهای شناختی انسان نسبت به بیماری

از خطاهای شناختی نوع انسان‌ها این است که نسبت به انواع گرفتاری و مشکلات زندگی از جمله بیماری نگاه مثبتی ندارند. بیماری‌ها، سختی‌ها هزینه‌هایی را ناخواسته بر انسان تحمیل و محدودیت‌هایی را در کار، تفریح، خوردن و آشامیدن ایجاد می‌کنند. با چنین تبعاتی معمولاً نوع انسان‌ها، بیماری را سراسر رنج و درد سر، و تحمل آن را مشکل می‌دانند و نسبت به آن کراهت دارند و گاهی جزع و فزع و بی‌تابی می‌کنند.

امام در این فراز از دعا، به دنبال تصحیح این خطای شناختی به طور اساسی است. بالاخره رفتارها و اعمال انسان‌ها از بینش و نوع نگرش آنها به پدیده‌ها حکایت دارد. اگر انسان نسبت به پدیده‌های اطراف یک نگاه واقع بین داشته باشد و وقایع و رویدادها و پدیده‌ها را در همه ابعاد و جوانب ببیند، عکس العمل او در مقابل آنها هم متفاوت خواهد بود. امام با بینش توحیدی که برگرفته از نگرش توحیدی او به جهان و همه پدیده‌ها است به موضوع بیماری نگاه می‌کند، در بینش و نگرش توحیدی همه چیز در این عالم در تحت مدیریت دقیق خدای متعال است همان طور که قرآن می‌فرماید: ﴿أَلَمْ لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾ (اعراف: ۵۴). لذا امام سجاد علیه السلام سلامتی و بیماری را هر دو از ناحیه خدا می‌داند و می‌گوید: «اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ عَلَى مَا لَمْ أَزَلْ أَتَصَرَّفُ فِيهِ مِنْ سَلَامَةٍ بَدَنِي، وَ لَكَ الْحَمْدُ عَلَى مَا أَخَذْتُ بِبِي مِنْ عِلَّةٍ فِي جَسَدِي» (علی بن الحسین، ۱۳۷۶: ۷۶) حمد در لغت به معنای سپاس، ستایش (فراهیدی، ۱۴۰۹: ۱۸۸/۳) و شکر آمده است (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲: ۲۸۷).

عِلَّة: در لغت عبارت از آن چیزی که در یک جایی وارد می‌شود که به واسطه آن حال محل تغییر می‌کند و به بیماری هم عِلَّت می‌گویند به خاطر اینکه با وارد شدن به بدن شخص، حال او را از قوت به ضعف تغییر می‌دهد و تعادل سیستم بدنی او را به هم می‌ریزد (مدنی شیرازی، ۱۴۰۹: ۸۰/۳). معنای این عبارت این است خدایا سپاس، ستایش، تعریف و شکر فقط و فقط مخصوص تو است؛ به خاطر سلامت بدنی که پیوسته از آن برخوردار بودم و به خاطر بیماری که تو در بدن من ایجاد کردی. این عبارت نشان‌دهنده آن است که امام بیماری را دقیقاً مثل سلامتی نعمت می‌بیند و به تعبیر قرآن کریم هر نعمتی که به انسان می‌رسد از ناحیه خدا است؛ ﴿وَمَا بِكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ فَمِنَّ اللَّهِ﴾ (نحل: ۵۳) هر چند ظاهر نعمتی مثل بیماری مورد پسند انسان نباشد و نسبت به آن کراهت داشته باشد؛ ولی در واقع، برای انسان خیر است؛ ﴿عَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ﴾ (بقره: ۲۱۶) چون علم انسان بسیار محدود و آمیخته با جهل است و در مقابل، علم خداوند نامحدود است و بسیاری از جوانب و ابعاد یک نعمت برای انسان آشکار نیست. امام با گفتن جمله «لک الحمد» در هنگام بیماری رضایت خود را از فعل خداوند نسبت به خود ابراز و این گونه به خدا عرضه می‌دارد: «وَهَبْ لِي الثَّقَةَ لِأَقْرَبِّ مَعَهَا بَأَنَّ قَضَاءَكَ لَمْ يَجْرِ إِلَّا بِالْخَيْرَةِ» (دعای ۳۵، بند ۳) خدایا آن چنان اطمینان و اعتمادی به من ببخش تا به واسطه آن اقرار کنم به اینکه قضا و حکم تو درباره من جز به بهترین انتخاب و گزینش واقع نشده است. اگر من نسبت به حکم تو درباره خودم اعتماد داشته باشم، ثمره چنین اعتمادی در این سطح به خدای متعال، آرامش درونی انسان را در پی دارد و نشان‌دهنده شناخت انسان به خداوند و حکیمانه دانستن کارهای خدا است که این همان نگرش و باور توحیدی به بیماری و همه امور زندگی است. البته امام در بندهای ۵ و ۶ خیر بودن بیماری، منافع و برکات مختلف آن را به تفصیل بیان می‌کند.

چون امام علی بن الحسین علیه السلام تربیت شده خدا است و سخنان او ترجمان قرآن است و صحیفه سجادیه به تعبیر رهبر معظم انقلاب «عصاره تفکرات اهل بیت علیهم السلام است» (خامنه‌ای، ۱۳۸۶/۵/۲۸) باید مبانی و ریشه این سخنان امام علیه السلام را در آیات قرآن و روایات اهل بیت و دعاهای دیگر خود صحیفه سجادیه جستجو کرد.

۲. مقایسه سلامتی و بیماری

سلامتی را به‌عنوان یک نعمت از ناحیه خدا دیدن و حمد و سپاس آن را بجای آوردن، امری کاملاً طبیعی است؛ اما درباره بیماری نوع انسان‌ها این نگاه را ندارند.

«فَمَا أَدْرِي، يَا إِلَهِي، أَيُّ الْحَالَيْنِ أَحَقُّ بِالشُّكْرِ لَكَ، وَ أَيُّ الْوَقْتَيْنِ أَوْلَى بِالْحَمْدِ لَكَ» (دعای ۱۵، بند ۳) امام در اینجا با مقایسه دو حالت سلامتی و بیماری و دو زمان سلامتی و بیماری، نهایت واقع بینی خود را درباره بیماری به‌عنوان نعمت و موهبتی از ناحیه خدا به انسان، ابراز داشته است تا جایی که می‌گوید: ای معبود من، سر دو راهی مانده‌ام و نمی‌دانم کدام یک از این دو حال (حال سلامتی و حال بیماری) سزاوارتر است که من شکر تو را بجای آورم و کدام یک از این دو زمان (زمان سلامتی و زمان بیماری) شایسته‌تر است که من حمد تو را انجام دهم؟

حجت خدا به ما یاد می‌دهد که اگر انسان بخواهد واقع بین باشد، می‌بیند که سلامتی نسبت به بیماری از آن جهت که خدای متعال به ما مرحمت کرده، هیچ فرقی ندارد. البته تذکر دو نکته در اینجا ضروری به نظر می‌رسد؛ اولاً: امام با تمام فوائد و برکات و حقایقی که درباره بیماری بیان می‌کند؛ ولی در پایان دعا، از خدا سلامت و عافیت را تقاضا می‌کند نه بیماری. ثانیاً: امام در بند اول فرمودند: خدایا حمد و ستایش تنها مخصوص تو است؛ به‌خاطر اینکه این بیماری را تو برایم ایجاد کردی. البته نباید فراموش کرد که فرمایش امام ناظر به جایی است که انسان مشغول روال عادی زندگی است و بدون هیچ‌گونه افراط و تفریطی، از هر جهت از سلامتی خود مراقبت دارد و تمام پروتکل‌های بهداشتی را رعایت می‌کند و از قضا ناگهان مریض می‌شود، در چنین حالتی است که امام بیماری خود را به خدا نسبت می‌دهد و او را حمد می‌کند. نه اینکه به‌خاطر رعایت نکردن دستورات بهداشتی و افراط و تفریط خودش را مریض کند یا عمداً به بدن خود آسیبی وارد کند. البته در چنین شرایطی، او در برابر سلامتی خود مسئول و ضامن است. هنگامی که امام در فرازهای بعد منافع و برکاتی که خداوند به انسان بیماری که نگاه توحیدی به بیماری دارد را می‌شمارد، آن موقع هر انسانی به امام علی بن الحسین علیه السلام حق می‌دهد که چرا آن حضرت در اینجا بیماری را از نظر شکر و حمد با سلامتی مقایسه کرده، و به این تحیر امام در ابراز شک داشتن در اولویت شکر و حمد بیماری نسبت به سلامتی پی می‌برد و آن را کاملاً واقع بینانه و حکیمانه می‌بیند.

۳. وظایف انسان در دوران سلامتی

امام در بند قبل به صورت اجمالی اشاره‌ای به زمان سلامتی و بیماری به عنوان دو نعمت الهی کرده است. اینکه خداوند در هنگام سلامتی و بیماری چه چیزهایی به انسان می‌دهد و وظایف انسان در هنگام سلامتی را امام تبیین می‌کند و می‌فرماید: «أَوْفَتْ الصَّحَّةَ الَّتِي هَنَأْتِنِي فِيهَا طَيِّبَاتِ رِزْقِكَ، وَ نَشَّطْتِنِي بِهَا لِابْتِغَاءِ مَوْضَاتِكَ وَ فَضْلِكَ، وَ قَوَّيْتِنِي مَعَهَا عَلَّلِي مَا وَفَّقْتِنِي لَهُ مِنْ طَاعَتِكَ» (دعای ۱۵، بند ۴) در اینجا امام چند چیز را به خدا اسناد داده است: ۱. بهره‌مند کردن انسان از طیبات رزق؛ ۲. نشاط دادن به انسان در سایه استفاده از طیبات رزق؛ ۳. قوت دادن به انسان؛ ۴. توفیق دادن به انسان برای طاعت خدا. چون انسان در دوران سلامتی معمولاً این وظایف را فراموش می‌کند، امام در اینجا توجه داده است.

ولی نکته مهم آن است که در زمان صحت و سلامتی انسان از نعمت‌هایی بهره‌مند است که امام همه این نعمت‌ها را از نظر تکوینی به خدا اسناد می‌دهد که این نگرش توحیدی به سلامتی است. البته امام به طور ضمنی هم اشاره به وظایف انسان از نظر تشریحی در هنگام سلامتی دارد که: اولاً؛ انسان سالم باید به دنبال رزق و روزی حلال باشد. ثانیاً؛ با استفاده از رزق و روزی حلال انسان، نشاط پیدا می‌کند. اما باید بداند این نشاط و شادابی خود هدف نهایی نیست؛ بلکه انسان وظیفه دارد که آن را در هنگام سلامتی در دو چیز صرف کند: الف) به دست آوردن رضایت الهی؛ ب) کسب فضل خداوند همان طور که خداوند در سوره جمعه دستور داده است: «فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَ ابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ» (جمعه: ۱۰) منظور از «قضاء صلاة» اقامه نماز جمعه و تمام شدن آن است. و مراد از «انتشار در ارض» متفرق شدن مردم در زمین و مشغول شدن به کارهای روزانه برای به دست آوردن فضل خدا - یعنی رزق و روزی - است (طباطبایی، ۱۳۹۰: ۲۷۴/۱۹).

ثالثاً؛ انسان باید قوت و نیرویی که همراه نشاط و استفاده از روزی حلال پیدا کرده را در مسیر طاعت الهی به کار بگیرد که البته اگر توفیق طاعت پیدا کرد باید این را از ناحیه خدا ببیند. بنابراین، انسان باید سلامتی و نشاط خود را همواره در اطاعت خداوند استفاده کند.

۴. نگرش توحیدی و فوائد بیماری

جهان بینی امام معصوم با نگرش عموم مردم تفاوت بنیادین دارد. همه یا بیشتر مردم از بیماری‌ها گریزان‌اند؛ ولی امام سجاد علیه السلام با آرامش تمام و آگاهی کامل از آن استقبال می‌کند و آن را نعمتی از جانب پروردگار متعال می‌داند که موجب رشد و تکامل انسان می‌گردد.

در نگرش ناب توحیدی هر حادثه‌ای که از ناحیه خدای متعال پیش می‌آید، نیکو و مشتمل بر مصالح و حکمت‌های بسیار است که بر حسب نظم و نظام کلی هستی قابل محاسبه می‌باشد. طبعاً در این نظام متقن، صلاح و فساد هیچ چیز را نباید بر اساس تأثیرهای متقابل جزئی حوادث نسبت به هم سنجید. این نگرش ژرف و معرفت ناب در مورد امام چهارم آن چنان در اوج کمال و تمام عیار است که حضرتش رنج را از ناحیه‌ی محبوب، عین لذت می‌داند. از این رو، نه تنها شکایتی ندارد؛ بلکه آن را دلیل الطاف ویژه‌ی خداوند متعال می‌داند (ممدوحی، ۱۳۸۸/۴۶).

۵. خالص‌سازی از عیوب

امام در فراز «أَمْ وَقْتُ الْعِلَّةِ الَّتِي مَحَّضْتَنِي بِهَا» (دعای ۱۵، بند ۵) به یکی از فوائد مهم معنوی و اخروی بیماری اشاره می‌کند که از دید عموم انسان‌ها پوشیده است. کلمه «مَحَّضْتَنِي» از ماده تمحیص گرفته شده، در لغت عرب؛ به معنای خالص کردن چیزی از هر عیبی است، و هنگامی که گفته می‌شود؛ طلا به وسیله آتش تمحیص شد به این معنا است که در اثر حرارت دادن، همه ناخالصی‌های آن گرفته شده است. (زمخشری، ۱۹۷۹: ۵۸۳) پس تمحیص در لغت به معنای جدا کردن خالصی از ناخالصی است. این ماده دوبار در قرآن کریم استعمال شده، و هر دو مرتبه هم فقط درباره مؤمنین است؛ «وَلِيَمَحِّصَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا» (آل عمران: ۱۴۱ و ۱۵۴) خداوند متعال در اینجا پاکسازی مؤمنین را از ناخالصی به طور مستقیم به خودش اسناد داده یعنی خودش مستقیم این پاکسازی را درباره مؤمنین انجام می‌دهد و این خالص‌سازی هم مربوط به قلب و روح آنها است. البته این را طبق یک فرایندی انجام می‌دهد و از آن تعبیر به ابتلاء و امتحان می‌کند. از سنت‌های الهی امتحان فقر و بیماری و غیره است که درباره همه مردم صدق می‌کند. بنابراین، امام علی بن الحسین علیه السلام می‌فرماید: خدایا تو مرا با ابتلای به بیماری خالص می‌کنی و ناخالصی‌های مرا جدا می‌کنی.

وقتی امتحان برای مؤمن پیش می‌آید، باعث می‌شود فضائل درونی و نهفته‌اش از رذائل جدا و متمایز گردد، و یا وقتی این امتحان برای قومی و جماعتی پیش می‌آید و مؤمنین آنان از منافقین و بیماردلان جدا می‌شوند، همین معنا در دعا با عنوان تمحیص آمده است؛ یعنی متمایز کردن (طباطبایی، ۱۳۹۰: ۳۶/۴). پس معنای عبارت امام این است که به وسیله بیماری مرا از گناهان خالص می‌کنی (بدیع الزمان قهبائی، ۱۳۷۴: ۴۸)؛ ولی فیض کاشانی تمحیص را فقط به معنای ابتلا و امتحان گرفته است (فیض کاشانی، ۱۴۰۷: ۵۷). برخی دیگر گفته‌اند: تو به واسطه بیماری مرا از شائبه‌های گناهان و کدورت معاصی خالص می‌کنی؛ به همین خاطر امام صادق علیه السلام از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل می‌کند: تب یک روزه، کفاره گناهان یک سال است (ابن فهد حلی، ۱۴۰۷: ۱۲۷) دیگری گفته: مرا به سبب بیماری امتحان می‌کنی و از گناهان خالص می‌کنی (عزالدین جزائری، ۱۴۰۲: ۹۹). پس روشن می‌شود که یکی از فوائد دنیوی بیماری برای انسان مؤمن، پاکسازی قلب او توسط خداوند متعال از ناخالصی‌ها است.

۶. دادن تحفه به بیمار

امام در فراز بعدی اشاره دارند به تحفه‌هایی که خداوند به انسان بیمار عطا می‌کند. «و النَّعْمَ الَّتِي أَتَّخَفْتَنِي بِهَا» (دعای ۱۵، بند ۵) نعمت‌هایی را به واسطه بیماری به من هدیه دادی. البته هدیه هر کسی متناسب با خودش است. تحفه معمولاً به هدیه‌های سنگین می‌گویند که کسانی مثل پادشاهان به افراد می‌بخشند. خداوند متعال که در قرآن خودش را به‌عنوان ﴿مَلِكِ النَّاسِ﴾ (ناس: ۲) معرفی کرده است باید دید چه چیزهایی را به‌عنوان هدایای بی‌نظیر برای بنده مؤمن بیمار تدارک دیده است.

ج. تحفه‌های خداوند به انسان بیمار

امام سجاد علیه السلام در ضمن این دعا پرده از حقایقی درباره بیماری برمی‌دارد که به ذهن نوع انسان‌ها حتی خطور هم نمی‌کند و پنج نوع از تحفه‌های خاص خداوندی را به انسان بیمار بیان می‌کند که عبارتند از: سبک کردن بار گناهان، طهارت باطنی از زشتی‌ها و گناهان، بیداری انسان برای توبه، یادآوری گناه کوتاهی در شکر سلامتی، ثبت اعمال پاکیزه و بی‌مانند که البته همه‌ی آنها حاکی از لطف خداوند به انسان در هنگام بیماری است.

۱. سبک کردن بارگناهان

بر اساس آیه: «يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلَاقِيهِ» (انشقاق: ۶) انسان در زندگی دنیوی پیوسته مشغول تلاش و کوشش و حرکت است و مقصد این حرکت هم خدای متعال است. از این رو، همانند کوهنوردی است که با تلاش و کوشش به طرف قله کوه در حرکت است که اگر بار بسیار سنگینی بر روی دوش او باشد در اثر سنگینی آن حتی گاهی نمی‌تواند سر خود را به طرف بالا بیاورد و این مانع از ادامه حرکت و صعود او به سمت قله می‌شود.

در اینجا امام زین العابدین علیه السلام گناهان انسان را به بار سنگینی تشبیه کرده است که مانع حرکت و رشد بنده به سمت خدای متعال است. طبق بیان امام سجاد علیه السلام یکی از هدیه‌های مهم خداوند به انسان مؤمن بیمار این است که بارهای سنگین گناهان را که حجاب بین بنده و خدا هستند، برمی‌دارد و او را سبک بار می‌کند؛ «تَخْفِيفًا لِّمَا ثَقُلَ بِهِ عَلَىٰ ظَهْرِي مِنَ الْخَطِيئَاتِ» (دعای ۱۵، بند ۵)، همان طوری که فرمودند: «خدایا سه چیز مانع درخواست کردن من از درگاه تو است: ۱. ترک امر واجب؛ ۲. عجله در ارتکاب حرام؛ ۳. ترک شکر نعمتی که عطا کرده‌ای» که مورد اول و دوم از مصادیق خطیئات هستند (دعای ۱۲، بند ۱ و ۲).

۲. طهارت باطنی از زشتی‌ها و گناهان

از فوائد دیگر بیماری، پاک شدن انسان بیمار از گناهان و زشتی‌ها است. انسان در حالت بیماری به خاطر پی بردن به ضعف خود رقت قلب بیشتری پیدا می‌کند و با اندک بهانه‌ای به یاد خدا می‌افتد. از این رو، سریع دل شکسته می‌شود. یکی از تحفه‌هایی که خدای متعال در هنگام بیماری به شخص بیمار عنایت می‌کند، تطهیر و شستشوی درونی او از زشتی‌ها و گناهان است؛ «وَ تَطْهِيراً لِّمَا انْعَمَسْتُ فِيهِ مِنَ السَّيِّئَاتِ» (دعای ۱۵، بند ۵). بالاخره گناه، طهارت درونی انسان را لکه‌دار می‌کند. لذا امام در دعایی که درباره هلال ماه نو است می‌فرماید «وَ طَهَارَةَ لَا تُدْنَسُهَا الْآثَامُ» (دعای ۴۳، بند ۴) خدایا طهارتی به من بده که گناهان آن را آلوده نکند. معنای این جمله این است که گناهان پاکی دل انسان را دچار آلودگی می‌کنند. پس اینکه گفته می‌شود، انسان باید دلش پاک باشد و هر کاری خواست انجام دهد، این تناقض است؛ زیرا امام باقر علیه السلام فرمود:

تَعْصِي الْإِلَهِ وَ أَنْتَ تُظْهِرُ حُبَّهُ
هَذَا لَعْمُكَ فِي الْفِعَالِ بَدِيعٌ
لَوْ كَانَ حُبُّكَ صَادِقاً لَأَطَعْتَهُ
إِنَّ الْمُحِبَّ لِمَنْ أَحَبَّ مُطِيعٌ

(ابن شعبه حرانی، ۱۳۶۳: ۲۹۴)

خدا را معصیت می‌کنی و اظهار محبت او می‌نمائی؟! بجانم قسم که این در میان کارها بسی عجیب (و در واقع، یک نوع تناقض گویی) است! اگر ادعای دوستیت نسبت به خدا صادقانه بود باید او را اطاعت می‌کردی! زیرا بدون شك فرد محب مطیع و فرمانبردار محبوب است. لذا با ارتکاب گناه، دل انسان آلوده می‌شود و پاکی دل او آسیب می‌بیند. بنابراین، یکی دیگر از فوائد (معنوی) بیماری، تطهیر انسان از زشتی‌ها و پلیدی‌ها است.

۳. بیداری انسان برای توبه

انسان معمولاً در هنگام سلامتی مشغول زندگی روزمره است و در بسیاری از مواقع از خطاها و اشتباهات گذشته خود غافل می‌شود. چه بسا ممکن است به خاطر بهره‌مندی از نعمت سلامتی و نعمت‌های دیگر دچار یک حالت غرور کاذب گردد و توجه به عجز و نیاز خودش به درگاه خدای متعال نداشته باشد. اما هنگام بیماری معمولاً اگر کمی استمرار پیدا کند، انسان کم‌کم در مقابل خدا احساس کرنش پیدا می‌کند و به ضعف و ناچیزی خود و کوتاهی‌هایش در انجام وظایف فردی و اجتماعی بیشتر پی می‌برد. ولی اگر این بیماری برای او پیش نیامده بود، معلوم نبود که از مرکب غرور و خودبینی پیاده شود و به ضعف و نیاز خود به خدای متعال پی ببرد.

از این رو، در حال بیماری فرصت بیشتری برای خلوت با خود و رجوع و توبه به درگاه خدای متعال پیدا می‌کند («و تَنْبِيهَا لِيَتَّوَلَّ التَّوْبَةَ» (دعای ۱۵، بند ۵). امام توبه را این‌گونه معرفی می‌کند: «أَنْتَ الَّذِي فَتَحْتَ لِعِبَادِكَ بَاباً إِلَى عَفْوِكَ، وَ سَمَّيْتَهُ التَّوْبَةَ؛ خدایا تویی آنکه برای بندگانت دری بسوی عفو تو گشوده‌ای، و آن را توبه و بازگشت نامیده‌ای. «فَمَا عُدُّ مَنْ أَغْفَلَ دُخُولَ ذَلِكَ الْمَنْزِلِ بَعْدَ فَتْحِ الْبَابِ» (دعای ۴۵، بند ۱۰) «پس بعد از گشودن در و پیا داشتن راه‌نما عذر و بهانه کسی که از آمدن به آن منزل و جایگاه (بهشت جاوید، با جور بودن وسائل) غافل و بی‌خبر باشد چیست؟».

در دعای معروف به دعای توبه است ارکان توبه و در واقع فرایند و گام‌های آن را این‌گونه می‌شمارد: «اللَّهُمَّ إِنْ يَكُنِ التَّدَمُّ تَوْبَةً إِلَيْكَ فَأَنَا لَدِمُ التَّادِمِينَ، وَإِنْ يَكُنِ التَّرْكُ لِمَعْصِيَتِكَ إِنْابَةً فَأَنَا أَوَّلُ الْمُتَنَبِّئِينَ، وَإِنْ يَكُنِ الْإِسْتِغْفَارُ حِطَّةً لِلذُّنُوبِ فَإِنِّي لَكَ مِنَ الْمُسْتَغْفِرِينَ» (دعای ۳۱، بند ۲۸) بار خدایا اگر پشیمانی به‌سوی تو توبه است، پس من پشیمان‌ترین پشیمان‌هایم، و اگر ترک گناه تو توبه و بازگشت (به‌سوی تو) است، پس من نخستین توبه‌کنندگانم؛ و اگر درخواست آمرزش سبب ریختن گناهان است پس من به درگاه تو از درخواست‌کنندگان آمرزشم] لذا ارکان توبه عبارتند از: ۱. پشیمانی جدی از گناهان؛ ۲. ترک جدی گناهان؛ ۳. استغفارکردن.

با برداشتن این سه گام که در واقع، همراه با یک انقلاب درونی است، انسان مریض مؤمن به جایی می‌رسد که رابطه بین او و خدا که به خاطر گناه تیره شده بود، اصلاح می‌شود و محبوب خدا می‌گردد؛ «إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ» (بقره: ۲۲۲). البته کسی که محبوب خدا شود طبیعی است که به او قرب هم پیدا می‌کند. پس بیماری در واقع سکوی پرواز و عامل رشد انسان مؤمن بیمار است. این هم فایده دیگری از فوائد بسیار امیدبخش بیماری است که با اتصال بنده نیازمند به خداوند بی‌نیاز خودبخود روحیه انسان در برابر بیماری قوی‌تر و آستانه تحمل او بیشتر می‌شود.

۴. یادآوری گناه کوتاهی در شکر سلامتی

نعمت سلامتی از نعمت‌های بزرگ خداوند است که عامل بسیاری از موفقیت‌های انسان است. «و تَذَكِيرًا لِمَنْ حَوِيَ الْحُوبَةَ بِقَدِيمِ النِّعْمَةِ» (دعای ۱۵، بند ۵) خدایا تو با یادآوری نعمت قدیم سلامتی که از آن بهره‌مند ولی از شکر آن غافل بوده‌ام، گناه ناسپاسی مرا محو می‌کنی.

امام چهارم با برجسته کردن نعمت سلامتی، به انسان بیمار توجه می‌دهد که تمام موفقیت‌های زندگی او از مادی و معنوی و همه فعالیت‌های علمی، مهارتی و شغلی او در ابعاد گوناگون فردی و اجتماعی همه در سایه داشتن نعمت سلامتی بوده است. از این رو، سلامتی به‌عنوان یکی از نعمت‌هایی است که معمولاً انسان در هنگام بهره‌مندی، از شناختن ارزش آن غافل است. قدر و ارزش آن را به‌هنگام بیماری درک می‌کند.

این غفلت از توجه به این نعمت بزرگ در هنگام بهره‌مندی از آن و کوتاهی در بجا آوردن شکر آن، یکی از حجاب‌های بین بنده و خداوند، و از موانع رشد انسان است که امام به آن اشاره کرده است: «اللَّهُمَّ إِنَّهُ يَحْجُبُنِي عَنْ مَسْأَلَتِكَ خِلَالَ ثَلَاثٍ... وَ نِعْمَةٌ أَنْعَمْتَ بِهَا عَلَيَّ فَقَصَّرْتُ فِي شُكْرِهَا» (دعای ۱۲، بند ۲). و خداوند به هنگام بیماری بنده را متوجه اهمیت و عظمت نعمت سلامتی کرده و او قدر سلامتی را بهتر متوجه می‌شود و با همین توجه پیدا کردن و احساس شرمندگی از خداوند در مقابل این نعمت حیاتی زندگی، خداوند گناه ترک شکر نعمت سلامتی را محو می‌کند. موانع درونی او برای درخواست از خدای متعال به طور کامل برطرف می‌شود و این از نعمت‌هایی است که از غیرخدا ساخته نیست. همچنان که در قرآن کریم می‌فرماید: «وَمَنْ يَغْفِرِ الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ» (آل عمران: ۱۳۵) این فایده هم به گونه‌ای امید را به بنده منتقل می‌کند و اینکه بعد از بیماری هم توجه بیشتری به سلامتی به عنوان نعمتی بزرگ و هم توجه به خداوند که این نعمت را به او بخشیده از دست ندهد.

۵. ثبت اعمال پاکیزه و بی‌مانند

یکی دیگر از تحفه‌های خداوند به شخص در مدت بیماری این است که اعمالی پاکیزه و ثواب‌های بی‌مانندی را برای او ثبت می‌کند که حضرت در این باره می‌فرماید: «وَفِي خِلَالِ ذَلِكَ مَا كَتَبَ لِي الْكَاتِبَانِ مِنْ زَكِيِّ الْأَعْمَالِ، مَا لَا قَلْبٌ فَكَّرَ فِيهِ، وَلَا لِسَانٌ نَطَقَ بِهِ، وَلَا جَارِحَةٌ تَكَلَّفَتْهُ، بَلْ إِنْصَالًا مِنْكَ عَلَيَّ، وَإِحْسَانًا مِنْ صَنِيْعِكَ إِلَيَّ» (علی بن الحسین، ۱۳۷۶: ۷۶). در حالی که در بین آن بیماری کردارهای پاکیزه‌ای است که دو فرشته نویسنده اعمال برایم نوشته‌اند، کرداری که نه دلی در آن اندیشه نموده، و نه زبانی به آن گویا گشته، و نه اندامی (در انجامش) رنج کشیده؛ بلکه (نیکی‌های نوشته شده در این اوقات) فضل و احسان تو است بر من.

امام صادق علیه السلام در روایتی می‌فرماید: همانا رسول خدا صلی الله علیه و آله سرشان را به طرف آسمان بلند کردند و بعد تبسم نمودند. وقتی از آن حضرت درباره علت تبسم‌شان در هنگام نگاه کردن به آسمان سوال کردند در جواب فرمودند: به خاطر اینکه از کار دو فرشته تعجب کردم که از آسمان به زمین آمدند و در محل هر روز نماز بنده مؤمن صالحی حاضر شدند تا همانند هر روز اعمال عبادی او را در آن روز و شب بنویسند؛ ولی هر چه جستجو کردند او را در محل عبادتش نیافتند. به سوی آسمان عروج کردند و به پیشگاه خداوند عرضه داشتند: پروردگارا ما فلان بنده مؤمن تو را هر چه تلاش کردیم در محل عبادتش او را نیافتیم تا اعمال عبادی شب و روز او را ثبت کنیم. سپس این فرشتگان ادامه می‌دهند: «فَوَجَدْنَاهُ فِي حِجَابِكَ...» (کلینی، ۱۴۰۷: ۱۱۳/۳) کلمه حبال به معنای مصیده است، در اینجا بیماری به ابزار صید تشبیه شده است. به خاطر اینکه بیماری درهای سیر و حرکت و انجام طاعات و عبادت را به روی بیمار

می‌بندد و برای او محدودیتی ایجاد می‌کند؛ همان طور که مصیده بر صید می‌چسبد و او را از حرکت باز می‌دارد (فیض کاشانی، ۱۴۰۶: ۲۱۱/۲۴). خدایا او را در ابزار صید تو گرفتار دیدیم؛ یعنی تو او را بیمار و در بستر بیماری زمین‌گیر کرده‌ای. در اینجا خداوند عزوجل به آن دو فرشته نویسنده اعمال فرمودند: برای او بنویسید آنچه را که در تندرستی برای او می‌نوشتید؛ زیرا من او را گرفتار نموده‌ام و بر عهده من است که تا موقعی که او را از آن اعمال به‌خاطر بیماری محروم می‌کنم برای او اجر و پاداش اعمالی را در هنگام سلامتی انجام می‌داد بنویسم: **اَكْتَبَا لِعَبْدِي مِثْلَ مَا كَانَ يَعْمَلُهُ فِي صِحَّتِهِ مِنَ الْخَيْرِ فِي يَوْمِهِ وَ لَيْلَتِهِ مَا دَامَ فِي حَيَالِي فَإِنَّ عَلَيَّ أَنْ أَكْتُبَ لَهُ أَجْرَ مَا كَانَ يَعْمَلُهُ فِي صِحَّتِهِ إِذَا حَبَسْتُهُ عَنْهُ** (کلینی، ۱۴۰۷: ۱۱۳/۳).

از این رو، در این فراز نوشتن اعمال پاک برای بیمار از تحفه‌ها و هدیه‌های خداوند است. هدیه بودنش از این جهت است که بیمار در هنگام بیماری هیچ‌کدام از آن اعمال را انجام نداده و مهم‌تر اینکه به‌عنوان اعمالی پاک از هرگونه عیب و نقص مثل ریا، عجب، خودنمایی و غیره و با نیت خالص برای او ثبت می‌شود. در حالی که اگر همین اعمال را شخص در حالت سلامتی انجام می‌داد احتمال داشت که دچار یکی از آفات ریا، عجب، خودبینی و غیره می‌شد و اصل عمل او باطل می‌شد یا مورد قبول واقع نمی‌شد. از این جهت، باز بودن نامه اعمال بیمار و سرشار شدن آن از اعمال پاک، از الطاف بیکران خداوند به انسان بیمار است که با آگاه شدن از آن امیدوار به آینده می‌شود و آستانه تحمل او بالا می‌رود.

نتیجه‌گیری

با بررسی دعای پانزدهم صحیفه سجادیه و وجود بیماری کرونا، به این نتیجه می‌توان رسید که یکی از راه‌های درمان بیماری‌ها می‌تواند درمان معنوی باشد که این درمان معنوی در سایه تصحیح خطاهای شناختی انسان نسبت به بیماری، فهم درست بیماری و سلامتی، شناخت وظایف در دوران سلامتی، نگرش توحیدی به بیماری و دیدن تحفه‌های الهی چون سبک کردن بار گناهان، طهارت باطنی از زشتی‌ها و گناهان، بیداری انسان برای توبه، یادآوری گناه کوتاهی در شکر سلامتی، ثبت اعمال پاکیزه و بی‌مانند حاصل می‌شود. البته این به‌معنای استفاده نکردن از دارو و خدمات پزشکی نیست؛ بلکه همه اینها ناشی از درک دو نکته کلیدی در ضمن همین دعای پانزدهم یعنی نیازمندی بنده و بی‌نیازی خداوند است. وقتی انسان به فقر خود و بی‌نیازی خداوند متعال علم پیدا کند، اعتماد و رابطه اش با او بیشتر می‌شود.

فهرست منابع

۱. قرآن کریم، مکارم شیرازی، ناصر، مترجم قرآن، چاپ دوم، ایران - قم: دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی، ۱۳۷۳ ه.ش.
۲. نهج البلاغه، شریف الرضی، محمد بن حسین، نهج البلاغه (للصبحی صالح)، چاپ اول، قم، ۱۴۱۴ ق.
۳. صحیفة السجادية، علی بن الحسین، امام چهارم علیه السلام، چاپ اول، قم، ۱۳۷۶ ش.
۴. ابن بابویه، محمد بن علی، معانی الأخبار، چاپ اول، قم، ۱۴۰۳ ق.
۵. ابن شعبه حرانی، حسن بن علی، تحف العقول، چاپ دوم، قم، ۱۴۰۴/۱۳۶۳ ق.
۶. ابن فهد حلی، احمد بن محمد، عدة الداعی و نجاح الساعی، چاپ اول، ۱۴۰۷ ق.
۷. احمد نگرى، قاضی عبد النبى، جامع العلوم فى اصطلاحات الفنون الملقب بدستور العلماء، چاپ دوم، بیروت، ۱۹۷۵ م.
۸. تبریزیان، علاء الحسنون، معارف الصحیفة السجادية، چاپ اول، مرکز الأبحاث العقائديه، ۱۳۹۳.
۹. تهانوی، محمد علی، موسوعة كشاف اصطلاحات الفنون و العلوم، چاپ اول، بیروت، ۱۹۹۶ م.
۱۰. جزائری، عزالدین، شرح الصحیفة السجادية، چاپ دوم، بیروت: دارالتعارف للمطبوعات، ۱۴۰۲ ق.
۱۱. جمعی از نویسندگان، دانشنامه امام سجاد علیه السلام، پایگاه تخصصی عاشورا، بی تا.
۱۲. دارابی، محمد، ریاض العارفین، چاپ اول، تهران: دارالاسوه، ۱۳۷۹.
۱۳. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، تهران: دانشگاه تهران، بی تا، ۱۳۷۷.
۱۴. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات ألفاظ القرآن، چاپ اول، بیروت - دمشق، ۱۴۱۲ ق.
۱۵. زمخشری، محمود بن عمر، الكشاف عن حقائق غوامض التنزیل و عیون الاقوال فی وجوه التأویل، ۴ جلد، چاپ سوم، لبنان - بیروت: دارالكتاب العربی، ۱۴۰۷ ق.
۱۶. شریف الرضی، محمد بن حسین، نهج البلاغه، مترجم انصاریان، چاپ اول، قم، ۱۳۸۸ ش.
۱۷. شریفی، حسن پاشا، اصول روان سنجی و روان آزمایی، چاپ هشتم، تهران: رشد، ۱۳۸۱ ش.
۱۸. صحیفة سجادية علی بن الحسین، امام چهارم علیه السلام، الصحیفة السجادية، ترجمه و شرح فیض الإسلام، چاپ دوم، تهران، ۱۳۷۶ ش.

۱۹. طاهری، سارا، «مروری بر کرونا ویروس (کوید-۱۹) و آنچه درباره آن شناخته شده»، مجله تصویر سلامت، شماره ۱۱، ۱۳۹۹ ش.
۲۰. طباطبایی، محمدحسین، المیزان فی تفسیر القرآن، چاپ دوم، لبنان - بیروت: مؤسسه الأعلی للمطبوعات، ۱۳۹۰ ق.
۲۱. طوسی، محمد بن الحسن، مصباح المتهدّج و سلاح المتعبّد، چاپ اول، بیروت، ۱۴۱۱ ق.
۲۲. طوسی، خواجه نصیرالدین، علامه حلی، شیخ بهایی، پنج رساله اعتقادی، قم: کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی، چاپ اول، ۱۳۷۳ ش.
۲۳. عمید، حسن، فرهنگ فارسی، تهران: امیر کبیر، ۱۳۷۶ ش.
۲۴. فهری زنجانی، احمد، شرح و ترجمه صحیفه سجادیه، چاپ دوم، اسوه، ۱۳۸۸ ش.
۲۵. فیض کاشانی، محمد محسن بن شاه مرتضی، الوافی، چاپ اول، اصفهان، ۱۴۰۶ ق.
۲۶. فیض کاشانی، محمد محسن بن شاه مرتضی، تعلیقات علی الصحیفه السجادیه، چاپ اول، تهران: موسسه البحوث و التحقیقات الثقافیه، ۱۴۰۷ ق.
۲۷. قهپایی، بدیع الزمان، ریاض العابدین، چاپ اول، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۷۴ ش.
۲۸. کبیر مدنی شیرازی، سید علی خان بن احمد، ریاض السالکین فی شرح صحیفه سید الساجدین، چاپ اول، ایران، قم، ۱۴۰۹ ق.
۲۹. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی (ط - الإسلامیة)، چاپ چهارم، تهران، ۱۴۰۷ ق.
۳۰. مجلسی، محمدباقر بن محمد تقی، بحار الأنوار (ط - بیروت)، چاپ دوم، بیروت، ۱۴۰۳ ق.
۳۱. معین، محمد، فرهنگ فارسی، تهران: ناشر زرین، ۱۳۸۶ ه ش.
۳۲. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، ۲۸ جلد، ایران - چاپ دهم، تهران: انتشارات امام علی بن ابی طالب (علیه السلام)، ۱۳۷۱ ه ش.
۳۳. مکارم شیرازی، ناصر، عرفان اسلامی، ۳ جلد، چاپ اول، ایران - قم: دارالکتب الإسلامیة، ۱۳۹۷ ه ش.
۳۴. ممدوحی کرمانشاهی، حسن، شهود و شناخت، چاپ اول، قم: بوستان کتاب، ۱۳۸۳.
۳۵. میرسید شریف، التعریفات، چاپ چهارم، تهران، ۱۴۱۲ ق.
۳۶. سایت دفتر مقام معظم رهبری، khamenei.ir.
۳۷. مرکز تحقیقاتی ویروس کرونا، vrc.sbm.ac.ir، ۲۰۲۰/۰۱/۲۳.
۳۸. ویکی پدیا، Wikipedia. 2020-02-21, coronaviru.

Bibliography

1. *Quran -e- Karim (The Noble Quran)*, Makarem Shirazi, Naser, Quran Translator, 2nd Edition, Iran-Qom: Dafater -e- Motale'at -e- Tarikh va Ma'arif -e- Islami, 1374 SH / 1994 CE.
2. *Nahj al-Balagha (The Peak of Eloquence)*, Sharif al-Radhi, Mohammad bin Hossein, Nahj al-Balagha (Translated by Sobhi Saleh), 1st Edition, Qom, 1414AH / 1995 CE.
3. *Sahifa al-Sajjadiya (The Psalms of Islam)*, Ali bin al-Hossein, 1st Edition, Qom, 1376 SH / 1997 CE.
4. Ibn Babawayh, Mohammad bin Ali, *Ma'ani al-Akhbar (The Meanings of Traditions)*, 1st Edition, Qom, 1403 SH / 1983 CE.
5. Ibn Shu'ba Harrani, Hassan bin Ali, *Tuhaf al-Uqul (Gifts of the Intellects)*, 2nd Edition, Qom, 1363 SH / 1985 CE.
6. Ibn Fahd Hilli, Ahmad bin Mohammad, *'UdDat al-Da'i wa Nijah al-Sa'i (The Preparation of the Worshiper and the Success of the Preacher)*, 1st Edition, 1407 AH / 1988 CE.
7. Ahmad Nigari, Qadi Abdul Nabi, *Jama al-Ulum fi Istilahat al-Funun al-Mulqab bi-Dastur al-Ulama (The Compendium of Sciences in the Terminology of the Arts Called the Collections for Scholars)*, 2nd Edition, Beirut, 1975 CE.
8. Tabrizian, Alaa al-Hassoon, *Ma'arif al-Sahifa al-Sajjadiya (Sciences of Sahifa al-Sajjadiya)*, 1st Edition, Research Center for Doctrinal Studies, 1393 SH / 2014 CE.
9. Tahanawi, Mohammad Ali, *Mawsua't Kashshaf Istilahat al-Funun wa al-'Ulum (Encyclopedia of Exploring the Terminology of Arts and Sciences)*, 1st Edition, Beirut, 1996 CE.
10. Jazayiri, Azaddin, *Sharh al-Sahifa al-Sajjadiya (Commentary on Sahifa al-Sajjadiya)*, 2nd Edition, Beirut: Dar al-Ta'aruf Lilmatabi'at, 1402 AH / 1982 CE.
11. A Group of Authors, *Imam Sajjad Encyclopedia*, Ashura Specialized Website, n.d.
12. Darabi, Mohammad, *Riyad al-'Arifeen (Gardens of the Gnostics)*, 1st Edition, Tehran: Dar al-Uswa, 1379 SH / 2000 CE.
13. Dehkhoda, Ali Akbar, *Loghat-Nameh (Dictionary)*, Tehran: Tehran University Press, 1377 SH / 1998 CE.
14. Raghیب Isfahani, Hossein bin Mohammad, *Mafatih Alfaz al-Quran (Vocabulary for Quranic Words)*, 1st Edition, Beirut-Damascus, 1412 SH / 1992 CE.
15. Zamakhshari, Mahmud bin Umar, *Al-Kashshaf'an Haqa'iq Ghawamid al-Tanzil wa 'Uyun al-Aqawil fi Wajuh al-Ta'wil (The Revealer of the Truths of the Secrets of Revelation and the Springs of Sayings in the Aspects of Interpretation)*, 3 Volumes, 3rd Edition, Lebanon-Beirut: Dar al-Kitab al-Arabi, 1407 AH.

16. Sharif al-Radhi, Mohammad bin Hossein, *Nahj al-Balagha (The Peak of Eloquence)*, Translated by Ansarian, 1st Edition, Qom, 1388 SH /2009 CE.
17. Sharifi, Hassan Pasha, *Usul -e- Ravanshenasi va Ravane Azmayi (Principles of Psychometrics and Psychological Testing)*, 8th Edition, Tehran: Rushd, 1381 SH / 2002 CE.
18. Sahifeh Sajjadiyeh Ali bin al-Hossein, *Imam Chaharom Alayh al-Salam (Sahifa Sajjadiya: 4th Imam)*, Translated and Explained by Feiz al-Islam, 2nd Edition, Tehran, 1376 SH / 1997 CE.
19. Taheri, Sara, “*Marvori bar Coronavirus (COVID-19) va Ancheh Darbareh An Shenakhteh Shodeh*” (“*An Overview of the Coronavirus (COVID-19) and What Is Known About It*”), *Majaleh Tasvir -e- Salamat*, Number 11, 1399 SH / 2020 CE.
20. Tabatabai, Mohammad Hossein, *Al-Mizan fi Tafsir al-Quran (The Balance in Quranic Exegesis)*, 2nd Edition, Lebanon-Beirut: Mo'assasat al-A'lami Lil-Matabi'at, 1390 AH.
21. Tusi, Mohammad bin al-Hassan, *Misbah al-Mutahajjid va Silah al-Muta'abbid (The Lantern of the One Engaged in Night Vigil and the Weapon of the Devotee)*, 1st Edition, Beirut, 1411 AH.
22. Tusi, Khwaja Nasir al-Din, Allama Hilli, Shaykh Bahai, *Panj Risaleh -e- I'teqadi (Five Treatises of Beliefs)*, Qom: Ayatollah Mara'shi Najafi Library, 1st Edition, 1373 SH / 1994 CE.
23. Amid, Hassan, *Farhang -e- Farsi (Persian Dictionary)*, Tehran: Amir Kabir, 1376 SH / 1997 CE.
24. Fehri Zanjani, Ahmad, *Sharh va Tarjomeh-ye Sahifeh Sajjadiyeh (Exegesis and Translation of Sahifa Sajjadiya)*, 2nd Edition, Uswa, 1388 SH / 2009 CE.
25. Faydh Kashani, Mohammad Mohsen bin Shah Murtada, *Al-Wafi*, 1st Edition, Isfahan, 1406 AH.
26. Faydh Kashani, Mohammad Mohsen bin Shah Murtada, *Taliqat ala al-Sahifa al-Sajjadiya (Annotations on Sahifa Sajjadiya)*, 1st Edition, Tehran: Mo'assasah al-Buhuth wa al-Tahqiqat al-Thaqafiyah, 1407 AH.
27. Qahpayi, Badie al-Zaman, *Riyad al-Abidin (Gardens of the Worshipers)*, 1st Edition, Tehran: Ministry of Islamic Culture and Guidance, 1374 SH / 1995 CE.
28. Kabir Madani Shirazi, Seyyed Ali Khan bin Ahmad, *Riyad al-Salikin fi Sharh Sahifa al-Sajjadiya (Gardens of the Wayfarers in Explaining Sahifa Sajjadiya)*, 1st Edition, Iran-Qom, 1409 AH.
29. Kulayni, Mohammad bin Ya'qub, *Al-Kafi (Islamiyyah Edition)*, 4th Edition, Tehran, 1407 AH.

30. Majlisi, Mohammad Baqir bin Mohammad Taqi, *Bihar al-Anwar (Beirut Edition)*, 2nd Edition, Beirut, 1403 AH.
31. Moein, Mohammad, *Farhang -e- Farsi (Persian Dictionary)*, Tehran: Nashr -e- Zarrin, 1386 SH / 2007 CE.
32. Makarem Shirazi, Naser, *Tafsir -e- Namuneh (Exemplary Commentary)*, 28 Volumes, Iran-Tehran, 10th Edition: Intisharat -e- Imam Ali bin Abi Talib, 1371 SH / 1992 CE.
33. Makarem Shirazi, Naser, *Erfan -e- Islami (Islamic Mysticism)*, 3 Volumes, 1st Edition, Iran-Qom: Dar al-Kutub al-Islamiyyah, 1397 SH / 2018 CE.
34. Mamduhi Kermanshahi, Hassan, *Shohood va Shinakht (Intuition and Recognition)*, 1st Edition, Qom: Bustan Ketab, 1383 SH . 2004 CE.
35. Mir Seyyed Sharifi, *Al-Ta'rifat (The Definitions)*, 4th Edition, Tehran, 1412 AH.
36. *Office of the Supreme Leader's Website*, khamenei.ir.
37. *Corona Virus Research Center*, vrc.sbmua.ac.ir, January 23, 2020.
38. *Wikipedia*, Wikipedia, February 21, 2020, coronavirus.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی